

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора мистецтвознавства, доцента,
доцента кафедри фортепіано
Харківської державної академії культури
Рябухи Наталії Олександрівни**

**на дисертацію Мартянової Аліни В'ячеславівни
«ФОРТЕПІАННІ СОНАТИ Ф. МЕНДЕЛЬСОНА ЯК ПРЕДМЕТ
МУЗИКОЗНАВЧОЇ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з музичного мистецтва
за спеціальністю 025 Музичне мистецтво,
галузі знань Культура і мистецтво**

Дисертаційне дослідження Мартянової Аліни В'ячеславівни, присвячене маловідомій фортепіанній сонатній спадщині Фелікса Мендельсона-Бартольдї, є актуальним у контексті розвитку сучасного музикознавства і своєчасним з огляду на потреби виконавської практики. Сонатна творчість Ф. Мендельсона-Бартольдї тривалий час залишалася поза наукової уваги порівняно із симфонічними, концертними та вокально-хоровими творами. Особливо це стосується ранніх, позаопусних і маловідомих ранніх сонат, які досі не стали предметом музикознавчого осмислення в українській науці, і в зарубіжному мендельсонознавстві здебільшого розглядалися фрагментарно або в межах окремих історико-біографічних чи текстологічних студій. У дисертації А. Мартянової обґрунтовується, що саме ці твори мають важливе значення для розуміння еволюції індивідуального композиторського стилю митця та процесів розвитку жанру сонати першої половини ХІХ століття.

Актуальність обраної теми визначається також сучасними тенденціями розвитку музикознавства, які характеризуються переходом від вивчення окремих композицій до комплексного дослідження художньої спадщини композиторів у широкому історико-культурному, жанровому, стильовому та виконавському контекстах. У цьому аспекті авторка дисертації переконливо поєднує історико-типологічний, жанрово-стильовий, текстологічний та порівняльно-інтерпретологічний підходи, що дозволило сформулювати цілісне бачення сонатної спадщини у творчості Ф. Мендельсона-Бартольдї як важливої складової європейської музичної культури доби раннього романтизму.

Сильною стороною представленої до захисту дисертаційної роботи є вихід за межі історико-описового або жанрово-стильового аналізу. Дисертантка розглядає сонатний доробок композитора як живу і динамічну жанрово-стильову систему, простежуючи закономірності становлення його сонатного мислення, еволюцію композиторської мови, принципів драматургії, формотворення та

фактурної організації, відображених у синтагматично-організованій структурі музичного тексту, зорієнтованій на подальше відтворення-інтерпретування виконавцем в контексті виконавської традиції та власного звуковідчуття буття. Такий підхід дає можливість по-новому осмислити місце Ф. Мендельсона-Бартольдї в історії розвитку жанру європейської фортепіанної сонати та уточнити його роль у трансформації класицистичної сонатної традиції в епоху романтизму.

Особливої актуальності дослідженню надає введення до наукового обігу значного масиву маловідомих сонат, автографів і рукописних матеріалів Ф. Мендельсона-Бартольдї, що зберігаються у європейських архівах. Залучення цих джерел істотно розширює фактологічну базу сучасного мендельсонознавства, відкриває нові можливості для подальших текстологічних, жанрово-стильових і виконавських досліджень.

Отримані результати дослідження також мають вагоме значення для сучасного виконавського мистецтва, оскільки пропонують науково обґрунтовані підходи до інтерпретації маловідомих творів Ф. Мендельсона-Бартольдї, сприяють розширенню концертного та педагогічного репертуару піаністів, а також можуть бути використані у навчальному процесі закладів мистецької освіти під час викладання курсів історії музики, аналізу музичних творів, історії фортепіанного мистецтва, музичної інтерпретації та виконавського мистецтва.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і зумовлена необхідністю комплексного переосмислення сонатної творчості Ф. Мендельсона-Бартольдї, розширенням джерельної бази сучасного музикознавства, розвитком міждисциплінарних підходів до аналізу музичного твору, а також потребами сучасної виконавської та педагогічної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження А. Мартянової вирізняється своєю внутрішньою концептуальною цілісністю, що підпорядкована глибокому проникненню дисертантки у таємниці авторського письма та художнього мислення. Дисертантка пропонує розглядати маловідому сонатну творчість Фелікса Мендельсона-Бартольдї не лише як жанрову сукупність сонатних композицій, а як системно-еволюційне утворення – *художню систему, що еволюціонує у комунікаційно-інтонаційному та духовно-ціннісному вимірах*. Така дослідницька оптика дозволяє перейти від опису окремих музичних текстів до осмислення закономірностей розвитку авторського сонатного мислення.

У музикознавстві соната традиційно виступає об'єктом історико-стильового аналізу, коли основна увага науковців концентрується на особливостях композиції, драматургії або трансформації класицистичної моделі. У дисертаційній роботі А. Мартянової сонатна форма розглядається як прояв індивідуальної художньої логіки композитора у зв'язку з його «Космо-Психо-

Логос» (поняття Г.Гачева). Такий підхід є методологічно продуктивним, оскільки дозволяє простежити не лише зміни жанрово-структурної організації сонати, а й еволюцію творчого мислення Ф. Мендельсона-Бартольдї, його діалог із класичною традицією у період формування романтичної поетики.

Окремої уваги заслуговує якість використаної джерельної бази дослідження. Залучення значного масиву архівних матеріалів, автографів, рукописних джерел та ранніх редакцій фортепіанних сонат, наведених у додатках, розширило дослідницьке поле та вказало шлях до виявлення глибинних концептуальних аспектів музичної мови композитора. Авторські рукописи та архівні джерела стали інструментом наукової аргументації, що у свою чергу дозволило дисертантці розкрити хронологію, реконструювати історію виникнення окремих композицій, простежити процес формування авторського задуму, поглибити розуміння процесу еволюції художньої мови композитора в швидкоплинному процесі зміни стильового контексту епохи. Архівна складова джерельної бази дисертаційного дослідження А. Мартянової, в якій кожний матеріал виконує функцію історичного документу – «історичного свідку» епохи, репрезентує семантико-аксіологічне підґрунтя авторського тексту, реалізованого виконавцем через звукомузичне світовідчуття буття.

Спираючись на сучасні методи авторка послідовно поєднує історичний, жанровий, текстологічний, стильовий та виконавський рівні осмислення. У сучасному музикознавстві такий синтез набуває особливого значення, оскільки музичний твір дедалі частіше розглядається як явище культури, в художньому просторі якого «озвучується» звуковий портрет епохи, а авторський рукопис розуміється як прояв інтелектуально-духовного воління Людини-митця, у якому композиторський задум взаємодіє з виконавською традицією, редакторською думкою та умовами слухацького сприйняття. Музичний твір аналізується в дисертації як цілісний об'єкт музикознавчого аналізу, у якому органічно поєднуються історія створення, текстологічні особливості, жанрово-стильові закономірності та виконавсько-інтерпретаційне бачення. Саме в такому ширшому методологічному полі й функціонує представлене до захисту дисертаційне дослідження.

Наукова новизна та практичне значення результатів дослідження. Наукова новизна дисертації зумовлена не лише введенням до наукового обігу нових джерел і розширенням кола проаналізованих творів, а передусім зміною самого дослідницького ракурсу, з якого розглядається фортепіанна сонатна творчість Фелікса Мендельсона-Бартольдї.

У дисертації А. Мартянової розкривається нове бачення фортепіанних сонат у контексті цілісної еволюції композиторського мислення, що істотно розширює можливості їх наукового осмислення. Авторка обґрунтовує доцільність комплексного осмислення сонат як явища, що має систему стильових координат і закономірності жанрової еволюції.

А. Мартянова ретельно аналізує як змінюється трактування жанру, трансформуються принципи тематизму, драматургії, композиційної організації та фортепіанного письма, інші новації, які розглядаються як взаємопов'язані складові єдиного процесу жанрової та стильової еволюції. Такий рівень узагальнення суттєво розширює сучасне уявлення про внесок Ф. Мендельсона-Бартольдї в історію трансформації жанру сонати у таких важливий період музично-історичного розвитку, що характеризується переходом від класицизму до романтизму. Спочатку жанр сонати у творчості Ф. Мендельсона пропонується розглядати як «індикатор зміни класицистичного стилю» (с. 42). Але далі у дисертації визначено, що в романтичній сонаті трансформується природа музичного конфлікту: від тонально-тематичного протиставлення, характерного для класицистичної моделі, до психологічної драматургії внутрішніх емоційних станів, що визначає новий тип музичного розвитку (с. 39–41). У дисертації послідовно розкрито важливі процеси індивідуалізації тематизму, посилення варіантного розвитку, жанрової гібридизації, фіналоцентризму та переосмислення функцій окремих частин сонатного циклу (с. 42–44). Саме ці процеси авторка визначає як ознаки романтичної трансформації класицистичної сонати. Таким чином, авторка реконструює еволюцію сонатного мислення як послідовність знакових стильових та жанрових змін композиційної структури, що відбиває процес переходу від художньо-естетичних принципів класицизму до художнього мислення раннього романтизму. Це дозволило інтерпретувати сонатний жанр не лише як історично сформовану модель, а як своєрідний маркер стильових змін і жанрових процесів трансформації у першій половині XIX століття

Заслуговує на увагу й те, що до дисертантка переконливо втілює обрану методологічну модель комплексного дослідження сонат, враховуючи сучасний стан виконавської практики, зокрема діяльність Роберто Просседи та Ані-Марії Марковіної. Аналіз виконавської інтерпретації і процесу формування індивідуальної виконавської стратегії до сонатних опусів Ф. Мендельсона засвідчили про ґрунтовність напрацьованої в дисертації теоретико-методологічної основи та продемонстрували оригінальність і практичну цінність запропонованої концепції. Нова дослідницька оптика і методологічний ракурс дозволили досягнути еволюцію сонатного методу мислення Фелікса Мендельсона-Бартольдї, що має вирішальне значення і виводить за межі індивідуальної виконавської творчості.

Джерелознавча складова дисертації праці органічно інтегрована у загальну концепцію дослідження. Використані архівні документи, автографи, ранні редакції та нотні тексти маловідомих сонат стали підставою для переосмислення окремих етапів творчої еволюції композитора, уточнення генезису його сонатної творчості та більш аргументованого висвітлення процесу становлення індивідуального стилю. Таким чином,.

Методологічною основою дисертації є відсутність переваги окремого дослідницького підходу. Історичні розвідки, текстологічний аналіз, вивчення жанрово-стильових та інтерпретаційних принципів виконавських версій ранніх фортепіанних сонат взаємодіють в аналітичних спостереженнях у контексті запропонованої дисертанткою моделлю дихотомії *homo rationalis* / *homo emotionalis*. Саме така внутрішня синергія дослідницької методології забезпечила концептуальну цілісність роботи, посилила наукову аргументованість дослідження еволюції жанру Фелікса Мендельсона-Бартольдї в контексті єдності історичного підходу, композиторської поетики й жанрово-стильової динаміки.

Практичне значення дисертації не обмежується можливістю використання результатів дослідження в освітньому процесі чи виконавській практиці. Запропонований методологічний ркурс осмислення фортепіанної спадщини Фелікса Мендельсона-Бартольдї демонструє ефективність комплексного музикознавчого аналізу, за якого текстологічні спостереження, жанрово-стильові узагальнення та виконавсько-інтерпретаційний аспект інтегруються в єдину систему наукової аргументації. Такий підхід не лише поглиблює розуміння творчої спадщини композитора, а й окреслює перспективний методологічний напрям для дослідження інших маловивчених явищ музичного мистецтва, що потребують комплексного історичного, текстологічного та аналітичного осмислення.

Отже, авторці вдалося запропонувати власну дослідницьку концепцію, у якій єдність історико-стильового, текстологічного, жанрово-стильового та виконавсько-інтерпретаційного принципів дозволило розкрити сонатний доробок композитора як цілісну художню систему, закономірності розвитку якої мають значення не лише для сучасного мендельсонознавства, а й для розвитку методології дослідження композиторської спадщини взагалі.

Аналіз змісту та основних результатів дисертаційного дослідження.
Структура дисертації є продуманою науковою структурою, у якій логіка дослідження підпорядкована поступовому розкриттю меті. Дисертантка вибудовує дослідження за принципом послідовного розкриття концепції: осмислення наукового контексту й джерельної бази, реконструкції еволюції сонатного мислення композитора, інтерпретації сонатних творів як складових єдиної художньої системи. Саме така логіка забезпечує внутрішню цілісність роботи та дозволяє уникнути фрагментарності, яка нерідко властива дослідженням, присвяченим окремим жанрам композиторської творчості.

Наукова цінність першого розділу полягає у критичному переосмисленні сучасного стану мендельсонознавства та виявленні нових аспектів сонатної творчості композитора, які залишалися недостатньо дослідженими. Особливо важливим є прагнення авторки систематизувати існуючі наукові погляди,

дослідити історію вивчення творчості Ф.Мендельсона, яка певним чином впливала на формування сучасних наукових уявлень про його сонатний доробок.

Подальші розділи дисертації демонструють прагнення розглядати сонатну творчість Фелікса Мендельсона-Бартольдї як динамічний процес розвитку відношення композитора до сонатного жанру, що втілював в життя власні новаторські знахідки. Особливу увагу привертає те, що проведені аналізи сонат, що характеризують особливості композиційно-структурних моделей та стильових ознак, мають вагоме підґрунтя з боку виконавського мислення та звуковідчуття фортепіанної фактури. Авторка послідовно простежує взаємозв'язок між жанровою еволюцією в процесі становлення індивідуального композиторського стилю та особливостями музичної драматургії та фортепіанного письма. Запропонований багаторівневий аналіз дозволив дисертантці розкрити глибинну логіку мислення автора сонатних опусів.

Таким чином, у дисертаційній праці А. Мартянової сонатний жанр позиціонується як специфічний спосіб художнього мислення митця, у якому переплітаються історичні умови буття і традиції жанру, яскрава **авторська індивідуальність і актуальна виконавська практика**. Такий підхід дозволив поєднати досягнення історико-теоретичного і виконавського музикознавством, оскільки музичний твір одночасно охоплюється дослідницькою оптикою у різних вимірах буття – як текст, процес і художня подія.

При цьому постійна взаємодія дисертантки з авторськими рукописами дозволила урівноважити текстологічний та виконавський виміри пізнання авторського задуму. Залучені рукописні матеріали, авторські редакції і маловідомі нотні тексти значно поглибили розуміння процесу становлення композиторського задуму, які потім органічно вписуються в історії різних індивідуальних виконавських інтерпретацій.

У дисертації А. Мартянової підсумовується теза про те, що сонатна творчість Ф. Мендельсона не може вміщуватися лише у межі стильової дихотомії класицизму та романтизму, оскільки художньо-ціннісний потенціал авторського задуму знаходиться на перехресті традицій та новаторства. Виявлені дисертанткою класицистичні композиційні, структурні та інші принципи формотворення переосмислюються відповідно до художньо-естетичних потреб доби романтизму. А це вже є ознакою впливу історичних умов побутування жанру традицій виконавства.

В цілому зміст дисертації характеризується достатньо високим рівнем наукової культури. Авторка демонструє вміння поєднувати історичне мислення, аналітичну точність з розумінням загальних процесів, що відбивають значно ширший культурологічний контекст художніх явищ і феноменів. Основні результати дослідження є логічними, аргументованими та утворюють завершену наукову концепцію, яка істотно поглиблює сучасні уявлення про фортепіанну

сонатну спадщину Фелікса Мендельсона-Бартольдї та її місце в історії європейської музичної культури.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження А. Мартянової демонструє високий рівень наукової академічної культури та відповідність принципам академічної доброчесності. Дисертантка демонструє ґрунтовну роботу з першоджерелами – архівними документами, автографами, рукописними матеріалами, нотними виданнями та епістолярною спадщиною композитора, що значно підвищує рівень і якість наукової аргументації.

Авторська концепція вибудовується на основі обґрунтованої методології дослідження історіографії проблеми і джерельної бази дослідження, історичних фактів і нотних текстів. Це дає підстави констатувати, що результати дослідження є самостійними, науково обґрунтованими та відповідають сучасним вимогам до академічної доброчесності.

Таким чином, у процесі рецензування не виникло підстав ставити під сумнів самостійність виконання дослідження, достовірність отриманих результатів чи коректність використання наукових джерел. Робота відповідає загальноприйнятим принципам академічної доброчесності, а її зміст та рівень авторської аргументації свідчать про належну дослідницьку компетентність здобувачки.

Дискусійні положення та запитання. Високо оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження, його методологічну цілісність та отримані результати, вважаю за доцільне висловити окремі міркування дискусійного характеру, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, однак можуть стати предметом подальшого наукового обговорення.

Передусім цікавим і водночас дискусійним є питання співвідношення індивідуально-авторського та історико-типологічного рівнів аналізу сонатних творів. У роботі переконливо доведено своєрідність сонатного мислення Ф.Мендельсона, але поряд із цим важливо було б охопити значно ширший контекст сонатної творчості його сучасників. Це розширило би дослідницький погляд дисертанта на специфіку мендельсонівської моделі сонатного жанру, що спирається і на внутрішні фактори еволюції жанру, і на зовнішні фактори впливу на формування індивідуальних концепцій першої половини ХІХ століття.

Друге зауваження стосується поняття «сонатне мислення», яке є ключовим для всієї дисертації. Цікаво було б більше приділити увагу обґрунтуванню категоріальної сутності поняття «сонатне мислення» як універсальної категорії музикознавства, що має різні індивідуальні прояви у композиторській та виконавській творчості залежно від художньої свідомості.

Третє зауваження. В дисертації обрано комплексний підхід до аналізу сонатної спадщини композитора, що інтегрує історико-музикознавчий, текстологічний та виконавський виміри пізнання. Водночас загальні висновки до

дисертаційної роботи розкривають шлях для подальших інтерпретаційних пошуків, тому було б цікаво дізнатися, якою мірою запропонована авторкою концепція може вплинути на сучасну концертну практику та формування нових виконавських інтерпретацій.

У зв'язку з викладеним доцільно поставити здобувачці такі запитання:

1. У чому, на Вашу думку, полягає принципова відмінність романтичної концепції сонати Фелікса Мендельсона-Бартольдї від подібних жанрових моделей Франца Шуберта, Роберта Шумана та Фридерика Шопена? Чи можна говорити про формування мендельсонівської моделі романтичної сонати?

2. Одним із центральних понять дисертації є «сонатне мислення». Які критерії, на Ваш погляд, дозволяють розглядати його як універсальну категорію музикознавства, що характеризує не лише індивідуальну особливість композиторського мислення?

3. У роботі доведено значення ранніх і маловідомих сонат для розуміння еволюції композиторського письма, формо- та жанротворення. Які подальші перспективи їх активнішого входження до сучасного концертного репертуару, і які чинники, на Вашу думку, досі стримують цей процес?

Висловлені міркування мають дискусійний характер і не знижують високий рівень наукової новизни та ґрунтовності наукових висновків дисертації.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження є завершеною, самостійною науковою працею, у якій здійснено комплексне вирішення актуального наукового завдання, що має істотне значення для сучасного музикознавства. Робота характеризується концептуальною цілісністю, логічною послідовністю викладу, високою культурою наукового аналізу та переконливою аргументацією сформульованих положень і висновків.

Безперечною перевагою дисертації є те, що вона виходить за межі традиційного історико-описового підходу до вивчення фортепіанної спадщини Фелікса Мендельсона-Бартольдї. Авторці вдалося сформулювати цілісну наукову концепцію розвитку його сонатної творчості, у якій історичний, текстологічний, жанрово-стильовий та виконавсько-інтерпретаційний виміри перебувають у постійній взаємодії. Саме така інтеграція різних аналітичних площин забезпечує багатовимірність дослідження та дозволяє розглядати сонатну спадщину композитора як складний художній феномен, що відображає закономірності розвитку європейського музичного романтизму.

Важливо наголосити, що результати дисертації мають значення не лише для вивчення творчості Фелікса Мендельсона-Бартольдї. Запропонований авторкою підхід демонструє продуктивність сучасної інтегративної методології музикознавчого аналізу, у межах якої музичний твір постає як явище, що поєднує історичний, стильовий, текстологічний і виконавський виміри. У цьому

контексті результати роботи можуть слугувати методологічним орієнтиром і для подальших досліджень жанрової еволюції фортепіанної музики XIX століття.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною, внутрішньою логічною узгодженістю та належним ступенем достовірності. Вони ґрунтуються на широкій джерельній базі, комплексному аналізі музичного матеріалу та сучасному методологічному інструментарії. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у виконавській діяльності, музично-педагогічній практиці, освітньому процесі закладів вищої мистецької освіти, а також у подальших наукових дослідженнях з історії музики, теорії музичної інтерпретації та історії фортепіанного мистецтва.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Мартьянкової Аліни В'ячеславівни «ФОРТЕПІАННІ СОНАТИ Ф. МЕНДЕЛЬСОНА ЯК ПРЕДМЕТ МУЗИКОЗНАВЧОЇ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ»** за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Офіційний опонент, доктор мистецтвознавства,
доцент, доцент кафедри фортепіано
Харківської державної академії культури

Наталія РЯБУХА